

MAREK ZALEWSKI

WSTĘPNE WYNIKI BADAŃ PRZEPROWADZONYCH W REJONIE LEJA KRASOWEGO W KRZEMIONKACH, WOJ. KIELCE

W ramach badań prowadzonych przez ekspedycję Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie na terenie kopalń krzemienia pasiastego w Krzemionkach, w lipcu oraz częściowo w sierpniu i wrześniu 1986 r. przeprowadzone zostały prace sondażowe w rejonie leja krasowego tzw. „Kału Cebuli”¹. Ich celem było rozpoznanie stratygrafii samego leja oraz charakteru osadnictwa występującego wokół niego. Leje krasowe jako naturalne zbiorniki, w których zbierała się woda z opadów atmosferycznych, były źródłem wody położonym najbliżej pola górniczego. Ich rejon stanowił, jak się wydaje, miejsce pośredniego przetwórstwa krzemieni. Stąd też rozpoznanie osadnictwa w tej okolicy ma istotne znaczenie także dla poznania całej problematyki zaplecza kopalń krzemienia pasiastego.

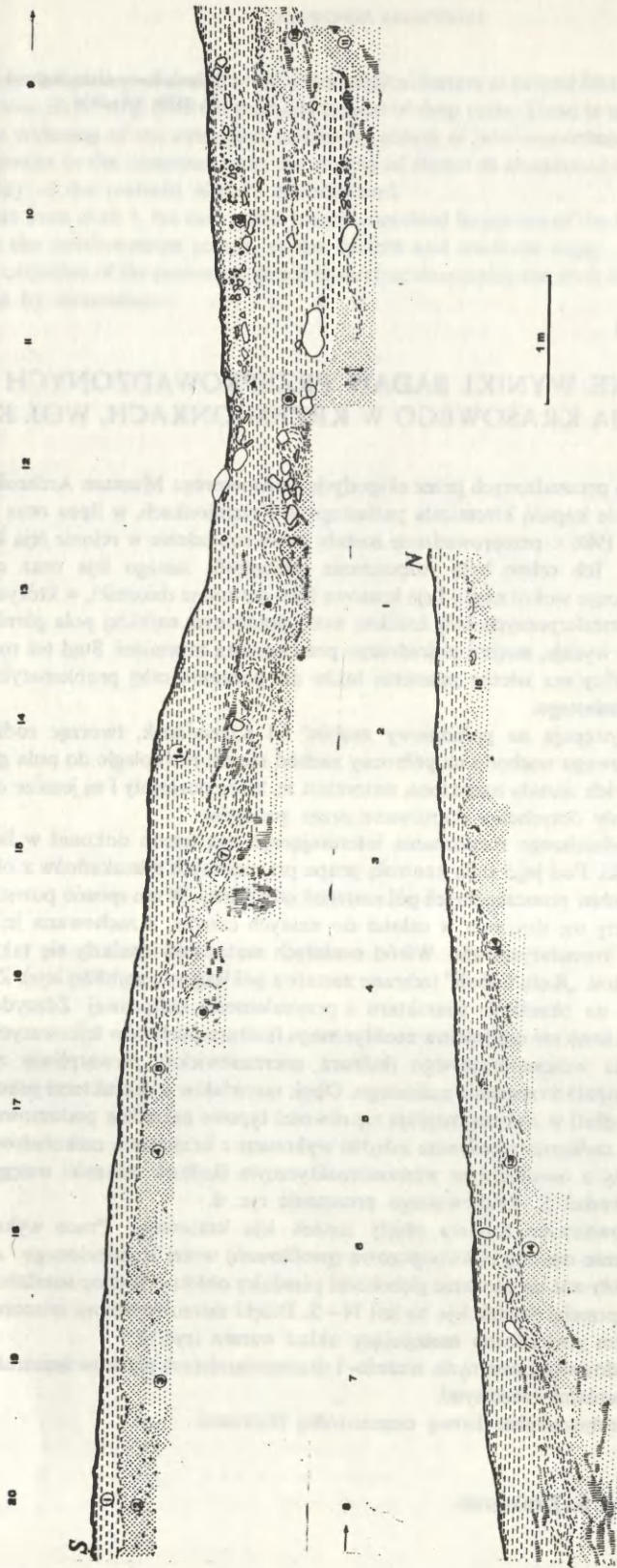
Leje krasowe występują na południowy zachód od Krzemionek, tworząc rodzaj pasma biegnącego z południowego wschodu na północny zachód niemal równoległe do pola górniczego. Obecnie większość z nich została zniszczona, natomiast te, które pozostały i są jeszcze czytelne na powierzchni nie zostały dotychczas skartowane przez geologów.

Dotychczas najpełniejszego rozpoznania interesującego nas terenu dokonał w latach trzydziestych S. Krukowski. Pod jego stałą kontrolą grupa przyuczonych mieszkańców z okolicznych wsi zbierała z powierzchni poszczególnych pól materiał zabytkowy. W ten sposób powstała bogata kolekcja, która niestety nie dotrwała w całości do naszych czasów, a zachowana jej część jest obecnie szczegółowo inwentaryzowana. Wśród ocalałych materiałów znalazły się także zabytki pochodzące z rejonu tzw. „Kału Cebuli” (zebrane zostały z pól leżących najbliżej leja). Zapoznanie się z nimi pozwoliło na określenie charakteru i przynależności kulturowej. Zdecydowana ich większość potwierdza istnienie osadnictwa neolitycznego (kultura pucharów lejkowatych i kultura amfor kulistych) oraz wczesnobrązowego (kultura mierzanowicka), niewątpliwie związanego z funkcjonowaniem kopalń krzemienia pasiastego. Obok materiałów o charakterze pracownianym (półwytwory siekier i dłut) w zbiorze znajdują się również typowe narzędzia podomowe. Ponadto na szczególną uwagę zasługują pojedyncze zabytki wykonane z krzemienia czekoladowego, które łączyć zapewne należy z osadnictwem wczesneolitycznym (kultura ceramiki wstęgowo-rytej). Wybrane zabytki z badań S. Krukowskiego prezentuje ryc. 6.

Obecnie przeprowadzone badania objęły środek leja krasowego. Prace wykopaliskowe poprzedziło rozpoznanie metodą elektrooporową (profilowań) wyżej wymienionego obszaru na linii SW—NE. Pozwoliły one na poznanie głębokości i średnicy obiektu. Wykop sondażowy (rów) o wymiarach 1 × 20 m przeciął środek leja na linii N—S. Dzięki niemu uzyskano interesujący profil geologiczny, w którym stwierdzono następujący układ warstw (ryc.1):

1. Humus leśny zbudowany z ciemnych, średnio- i drobnoziarnistych piasków bezstrukturalnych. Ia—jw. z wytrąceniami żelazistymi.
2. Żwiry i piaski gruboziarniste barwy ciemnożółtej (iluwium).

¹Nazwę tę nadał S. Krukowski.

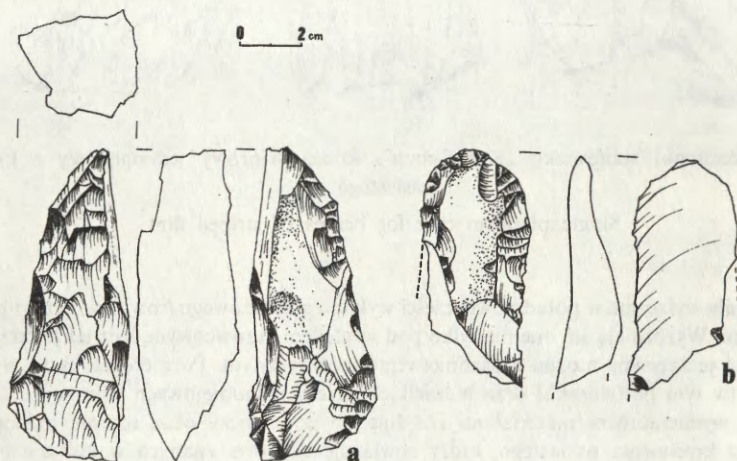

Ryc. 1. Krzemionki stanowisko „Kał Cebuli”. Profil zachodni wykopu sondażowego (rowu). Opis w tekście
 Western section of the test trench. Description in the text

3. Jasne piaski średnioziarniste bezstrukturalne.
4. Piaski średnio- i gruboziarniste, ciemnożółte, z dużą ilością orsztynow.
5. Piaski średnioziarniste szare, lekko gliniaste z wytrąceniami orsztynowymi.
6. Jasnobrunatna glina z orsztynami.
7. Czarna glina i jasne piaski drobnoziarniste warstwowane — spływy do wnętrza leja tworzące miejscami rawirowania.
8. Piaski ciemnobrunatne, silnie gliniaste, z dużą ilością drobnych wytrąceń żelazistych.
9. Glina ciemnobrunatna z wytrąceniami żelazystymi.
10. Piasek zmieszany z miałem wapiennym i płytami wapienia — współczesne zasypisko leja.
11. Glina brunatna z niebieskoszarymi żyłkami.
12. Glina brunatna i brunatnoszara.
13. Jasne piaski drobnoziarniste bezstrukturalne.
14. Płaty gleby pierwotnej, zbudowanej z ciemnoszarych piasków średnioziarnistych.
15. Glina beżowoczerwona (przepalona?) — ślad po obiekcie (?)

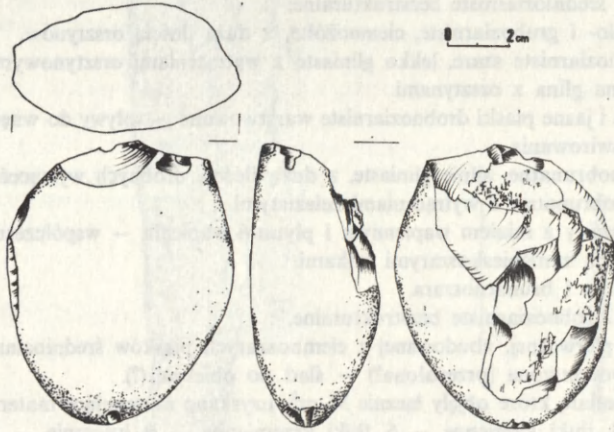
W trakcie badań, które objęły łącznie 36 m², uzyskano następujące materiały: rdzenie i ich fragmenty — 18, tłuki kamienne — 6, tłuki krzemienne — 6, łuszczone — 2, zgrzebło — 1, skrobacze — 3, fragment drapacza — 1, odłupki retuszowane — 14, wióry retuszowane — 2, okruchy retuszowane — 1, odłupki o stromym retuszu krawędzi formującej kołec — 1, półwytwory siekier (lub dłut) — 10, zaczątkowce — 60 oraz 33 fragmenty konkrecji krzemienia pasiastego, 732 odłupki i ich fragmenty, 26 wiórów i ich fragmentów, 51 łusek, 218 okruchów, a ponadto 27 fragmentów ceramiki kultury pucharów lejkowatych i jeden wylew z naczynia nowożytnego.

Jak z powyższego zestawienia wynika, wśród zabytków wydzielonych zdecydowanie przeważają formy zaczątkowe oraz półwytwory siekier i dłut. Niektóre półwytwory charakteryzuje bardzo drobna, wykańczająca formę obróbka. Jest to świadectwo istnienia w badanym rejonie pracowni, w których nadawano ostateczny kształt wytworom przed wygładzeniem (ryc. 2a, 3). Ponadto w uzyskanym materiale znajdują się narzędzia o charakterze podomowym (fragment drapacza, skrobacze, wióry i odłupki retuszowane) (ryc. 2b, 5f-i) oraz fragmenty ceramiki, które niewątpliwie wiążą się z kulturą pucharów lejkowatych. Zdecydowana większość zabytków wykonana jest z krzemienia pasiastego. Wystąpiły także pojedyncze wytwory z krzemienia bałtyckiego i raurackiego. Na szczególną uwagę zasługują zabytki wykonane z krzemienia czekoladowego,

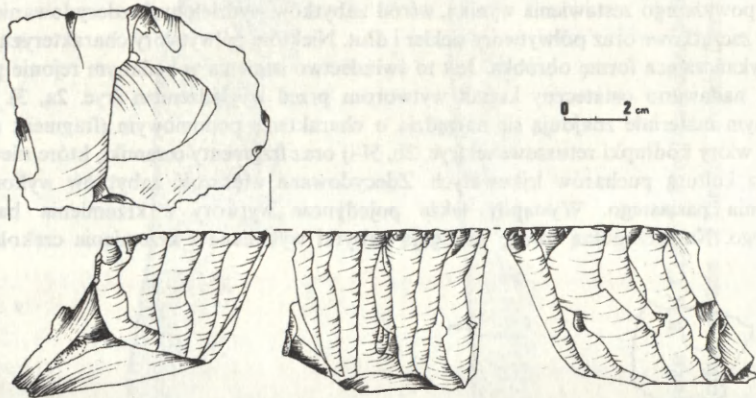

Ryc. 2. Krzemionki stanowisko „Kał Cebuli”. Półwytwór siekiery trójściennej (a) oraz fragment drapacza wiórowego (b)

Unfinished trihedral axe (a) and fragment of an end-scraper on blade (b)

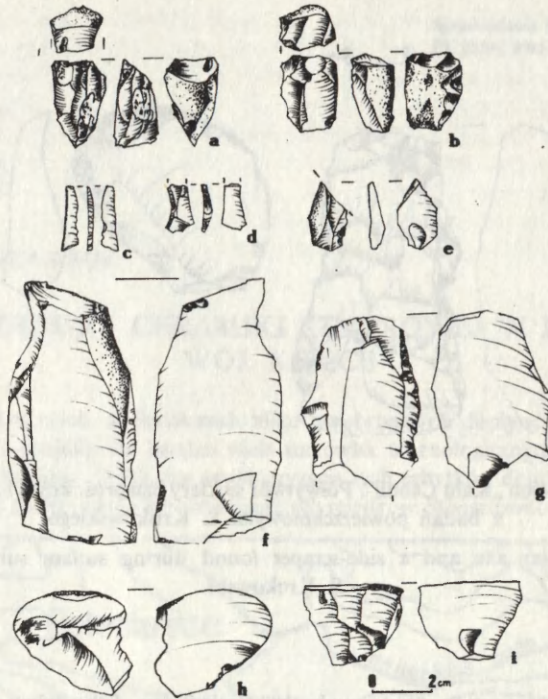
Ryc. 3. Krzemionki stanowisko „Kał Cebuli”. Tłuk krzemienny
Flint hammerstone

Ryc. 4. Krzemionki stanowisko „Kał Cebuli”. Rdzeń wiórowy jednopiętowy z krzemienia pasiastego
Single platform core for blades of striped flint

które wystąpiły wyłącznie w południowej części wykopu sondażowego (rowu), w żwiwie i gruboziarnistym piasku. Wyróżniają się one nie tylko pod względem surowcowym, lecz także technologicznym, i łączyć je zapewne można z osadnictwem mezolitycznym. Potwierdzałoby to wystąpienie zbrojników (w tym półtylczaka) oraz niewielkich rdzeni jednopiętowych wiórowych (ryc. 5a-e). Poza wyżej wymienionymi materiałami znajduje się pojedynczy okaz rdzenia jednopiętowego wiórowego z krzemienia pasiastego, który nawiązuje do form znanych w kulturach wczesno-neolitycznych (ryc. 4).

Prezentowany wyżej materiał zabytkowy wystąpił głównie w obrębie zagłębienia leja krasowego (co wynika ze sphywania do jego wnętrza) w warstwie ciemnobrunatnej gliny z wytrąceniami żelazistymi. Ponadto, jak już wcześniej zostało zaznaczone, w części płudniowej

Ryc. 5. Krzemionki stanowisko „Kał Cebuli”. Materiały mezolityczne (a-e) oraz neolityczne narzędzia o charakterze podomowym (f-i)
Mesolithic materials (a-e) and Neolithic settlement tools (f-i)

wykopu, na obrzeżeniu leja w strefie poza splotami wystąpiły materiały wstępnie zaliczone do mezolitu. Natomiast w części północnej stwierdzono obecność beżowoczerwonej gliny (przepalanej?), w której obrębie znaleziono fragmenty polepy, a w najbliższej okolicy większość fragmentów ceramiki. Być może jest to ślad po bliżej nie określonym obiekcie. Rozpoznanie w części wschodniej (wykop 4 x 4 m) nie przyniosło rozwiązania tej kwestii.

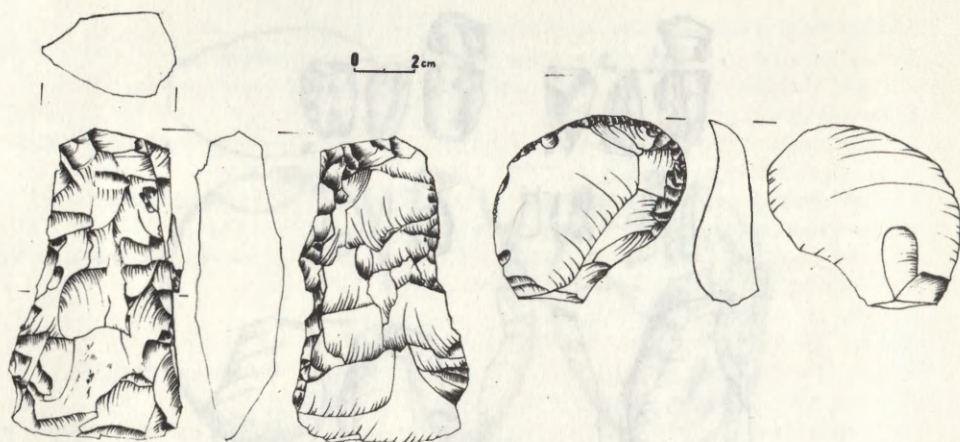
Prace prowadzone w rejonie tzw. „Kału Cebuli”, w sezonie 1986 r., miały charakter wstępnego rozpoznania. Będą one kontynuowane w ścisłej współpracy z geologami. Z całą pewnością przyczyni się to do lepszego zrozumienia procesów geologicznych, dziejących się w obrębie lejów krasowych zlokalizowanych w okolicy Krzemionek.

Państwowe Muzeum Archeologiczne
w Warszawie

MAREK ZALEWSKI

PRELIMINARY RESULTS OF THE INVESTIGATIONS
IN THE REGION OF A DOLINE AT KRZEMIONKI,
KIELCE PROVINCE

Test excavations carried out in the region of a doline, called “Kał Cebuli”, during part of August and in September, 1986, were part of the research programme undertaken by the expedition of State Archaeological Museum, Warsaw, in the area of the striped flint mines at Krzemionki. The

Ryc. 6. Krzemionki rejon „Kału Cebuli”. Półtytuł sikiery czworosćiennej i zgrzebło pochodzące z badań powierzchniowych S. Krukowskiego

Unfinished rectangular axe and a side-scraper found during surface survey carried out by S. Krukowski

objective of the test excavation was to study the stratigraphy of the doline and the character of settlement concentrated round it.

Dolines were reservoirs of water (from precipitation) located closest to the mine field. So far this area had been best recognized by S. Krukowski. The present investigations, which covered the centre of the doline, were preceded by geophysical research (resistivity survey). An interesting geological profile of the doline has been obtained (fig 1) and Neolithic materials of the Funnel Beaker culture of workshop (figs 2a, 3) and settlement (figs 2b, 5f-i) character have come to light. Other finds include Mesolithic artifacts of chocolate flint (fig 5a-e) and a single platform core for blades of striped flint, reminiscent of forms known the Early Neolithic (fig 4). Burnt (?) clay found in the northern part of the excavation trench might indicate the presence of a feature. The excavations of 1986 were preliminary in character and will be continued.